

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

1997. FEBRUÁR

41. SZÁM

ERDŐDY EDIT

Mándy Iván: A viking sisak

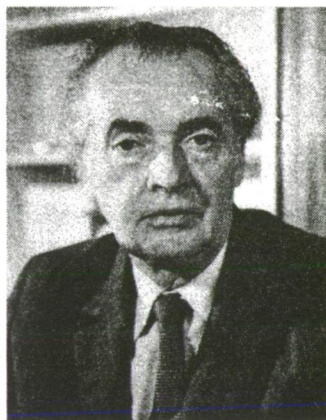
Nem lehet mondani, hogy az Apollóban látták volna. De még azt se, hogy valami jobb moziban. Valahogy mindig úgy történt, hogy apának éppen akkor semmi pénze se volt, amikor a Vikingeket adták. De azért végül mégiscsak elcsípték egy olyan sajtószagú kis bódében. Apa valami olyasmit mondott, hogy ez talán nem is mozi, hanem baptista imaház. És csakugyan, akik a szűk, rosszul világított előcsarnokban ácsorogtak, mintha egy felekezet tagjai lennének. Ősz hajú nő járkált, tálcával a tenyerén, akárcsak kegyzereket osztogatna. De mégse kegyzert lehetett nála kapni, hanem savanyúcukrot. Irtózatosan öreg, zöld meg piros savanyúcukrok a tálcán. Magányos és gonosz cukrok. Alattuk barna papír. Békák gubbasztanak így, ugrásra készen.

Apa intett, hogy köszöni, de nem. A nő továbbvonult a tálcával, mint aki nem is gondolta komolyan.

A jegyszedőnek nem volt libériája. Kopottas ruhában állt az ajtónál. Körülötte kis csoport, ő pedig arról beszélt, hogy a szürkehályog gyerekjáték, de a zöldhályoggal nem lehet tréfálni. Neki pedig zöldhályogja van, és erre bizony rámehet a szeme. Egy nő megkérdezte, hogy mikor lesz a műtét.

– Majd ha megérett a dolog – bólintott a jegyszedő.

A fiú a jegyszedőt nézte, akinek zöldhályogja van, és akit csak akkor lehet megoperálni, ha majd

MÁNDY IVÁN
(1918–1995)

A húszas évek kultúrájában és társadalmában a mozi nem ugyanazt jelentette, mint napjainkban. Új, modern varázslatként a filmek milliók képzeletvilágát foglalkoztatják, a sztárok magánélete, szerelme közügy. A film a tündérmesék szerepét veszi át: benne öltenek testet az emberek vágyai és reményei, ezek a történetek adnak módot arra, hogy ki lépjenek a hétköznapiok nyomasztó realitásából.

megérett a dolog. Közben elkeseredett düh fogta el. Lehetetlen, hogy megjelenjenek a vikingek, hogy csaták legyenek és tengerek, amikor itt van ez a jegyszedő a zöldhályogjával.

Aztán mégiscsak csöngettek, és be lehetett menni. Akárcsak egyik dobozból a másikba. De azért a vászon vászon volt, és a székekre le lehetett ülni. Leültek, és elmerültek a sajtzagban. A fiú körülnézett. Senki se evett sajtot.

– Ez már a falakból jön – legyintett apa.

Sötét lett, kezdődött a Híradó.

A fiú utálta a Híradót. Persze, mert annál kevesebb idő marad a vikingekre. A vikingek már elindultak a hajóikon, de nem érhetnek ide, mert a Híradó egy képet mutat Kemenesházáról, egy törvényszéki tárgyalásról, macedón hazafiakról. A vikingek meg valahol kint a viharzó tengeren. De azért mégiscsak közelednek. Lassan közelednek. Mert ahogy a Híradó befejeződött, még egyszer felgyulladt a vilány. Igaz, csak egy pillanatra. Aztán megjelent a filmgyártó cég oroszlánja. Akkorát ásított, hogy elnyelte a nézőteret. Aztán a rendező neve. A szereplőké. Az íróé és mindazoké, akik közreműködtek.

De ez már rendben volt.

A fiú külön örült a Metro oroszlánjának, a rendezőnek, a szereplőknek.

A rendezőről tudta, hogy már több nagyszabású történelmi filmet rendezett. Warner Olandról, hogy amelyik filmben Warner Oland szerepel, ott hitszegés van, bosszú, gyilkosság és halál. Eleanor Boardmant pedig elrabolják. Senkit se lehet úgy elrabolni, mint Eleanor Boardmant.

Aztán jöttek a vikingek.

Először csak sziklákat lehetett látni. Félelmetesen zord, kopár sziklákat. A tengert. Hatalmas hullámok tornyosulnak, mintha el akarnák nyelni a sziklákat.

A zongorista valahol a vászon alatt, valahol a padló alatt megszólalt.

– Ez a Gésák. – Apa mindjárt dúdolni kezdte: – Csúf, csúf csakugyan a kínai tincs...

Valaki pissegett: – Csönd legyen!

Valaki nevetett: – Miért? Csak halljuk.

Apa elhallgatott. Most már csak a zongorista csobogott. Hullámok csapkodják a sziklákat. Egy fehér szakállas, sisakos férfi a szikla tetején. A tengerre néz, mintha meg akarná fékezni a hullámokat. És csakugyan! A tenger viharzása elcsitul, a hullámok megszelídülnek. A fehér szakállas férfi mindkét karját felemeli, és akkor tűz lobban fel a sziklák között.

Sisakos férfiak gyűlnek a tűz köré. A fehérszakállas kitárt karral fordul az ég felé.

– Cedrick P. Hadewick – mondta a fiú. – Eddig mindig idegenlégiós ezredes volt, és egyszer hittérítő.

– Most meg öreg viking – bólintott apa.

Magas, szigorú tekintetű lány lép Cedrick P. Hadewickhez. Hosszú szőke haj omlik a vállára a sisak alól.

Gyönyörű volt a lány a csúcsos viking sisakban. Gyönyörű és félelmetes. És amit Cedrick Pének mondott, hát olyat még senki se mondott Cedrick Pének.

- Mit nyújtogatsz a karodat? Az isteneket hívod? Őseink istenét? Vigyázz, mert még megjelennek, és elszégyellik magukat.

Cedrick P. Hadewick még mindig úgy áll, felemelt karral. Arcán valami olyan iszonyatos döbbenet, hogy egy néni felsóhajtott az első sorban.

- Hogy lehet így beszélni egy öregemberrel?! Miért kell így felizgatni egy öregembert?

A viking lány pedig mintha a fejébe vette volna, hogy egyre jobban felingerli az öreget. Most már olyanokat mondott, hogy szégyelli, hogy viking. Meg hogy a vikingek, úgy látszik, örökké sziklák között lapulva akarnak élni.

Cedrick Pé tekintete villámokat szór. Többször is megismétli:

- Lapulva? Lapulva? Lapulva?

Ez a szó egyre nagyobb betűkkel ugrott a nézők elé. A fiú még nem tudta, mi lesz ebből az egészből. Csak azt tudta, hogy a sisakos lány nem Eleanor Boardman. Eleanor Boardman, úgy látszik, csak később jön.

Egyre többen állnak a lány körül. Egyre többen hallgatják, hogy dühödten gúnyosan becsmerli a vikingek népét. Majd ahogy vijjogva hívja az ősök szellemét, akik bátrak voltak, igazi harcosok.

Cedrick P. Hadewick karja lehull. Összetörten mered maga elé: - Igazat szól a lány.

A lány hirtelen körülnéz: - A bátyám? Hol a bátyám? Egy sas vágódik a lába elé, akárcsak valami rongycsomó. Ifjú vitéz nevető arca.

- Neked hoztam, húgom! Senki más nem tudta volna leszedni ezt a madarat.

A sas a lány előtt, nyílve szótól átfúrva. Többen is odasereglenek, és mondják, hogy mesteri találat volt.

- Mesteri találat! - A lány felemeli a madarat, meglóbálja, aztán behajítja a tengerbe.

Az arcok merevek, mozdulatlanok. A lány pedig megismétli.

- Mesteri találat volt!

Odamegy a bátyjához, megrázza a vállát. - Hát már csak madárra tudnak löni a vikingek?!

A fiú megrázkódik, mint aki álomból ébred. - Hát nem és nem!

- Figyeld meg - mondta apa -, most majd történik valami. És valóban! Egy ködös hajnalon megindulnak a vikingek. Sűrű köd gomolyog a tenger fölött, amikor megindulnak a viking hajók. Egy-egy arc foszlánya: a sisakos lány előremutat a csónak orrába. Mellette a bátyja, összehúzott szemmel néz a távoli földrészek felé. Cedrick Pé összefont karral bámul bele a tengerbe. Aztán egy alacsony, sötét képű viking.

Warner Oland! – A fiú előrehajol.

Egy félelmetesen izmos férfi a dobot veri. A dob, bőrdarabbal letakarva.

A sisakos lány felemeli a karját. Hármat ütnek a dobra. A viking hajókra felrepül a harci lobogó.

Cedrick Pé komor arca.

Érzi, hogy baj lesz! – A fiú összehúzza magát a széken. Viking hajók, végig a tengeren. Mindegyiken a harci lobogó. Égő városok, lángba borult városok jelzik a vikingek pusztító útját. Romhalmazzá, temetővé vált minden, ahogy a vikingek előrenyomultak.

A sisakos lány mindig elől a harcban. Mellette a bátyja. Olykor Cedrick Pé és Warner Oland. A sötét képu Warner Oland néha olyan mozdulatot tesz, mintha hátulról akarná leszúrni az ifjú vezért.

Fölcsapódik a toronyszoba ablaka. Egy ugrás, és a sisakos lány bátyja már bent van. A királylány – koronával a fején – a falhoz tapad.

Eleanor Boardman! – A fiú kiegyenesedett.

Az ifjú viking Eleanorhoz lép, de akkor a lány kihúzza kardját. Egy pillanat – és a meztelen kardot átnyújtja a vikingnek. Széttárja ruháját. – Ide szúrj!

Eleanor Boardman lehunyja szemét. Úgy áll, hófehér keblére mutatva.

Ismét előugrott a felirat: – Ide szúrj!

A hófehér keblek...

A fejek a sötétben összehajoltak.

Az ifjú viking felkacag. Egy lépés – előre a karddal. A kard éle a hófehér kebel fölött.

Eleanor Boardman lehunyt szemmel várja a halálos döfést. Az ifjú viking eldobja a kardot, és átöleli Eleanor Boardmant.

– Na tessék! – mondta valaki a nézőtér sötétjében. A vikingek tábora éjszaka. Sátrak, sátrak és sátrak. Lobognak a tüzek, az őnök kardjukra dőlnek.

A viking lány a sátrak között. Arca éles, akár a penge. Mögötte egy olajosan fénylő arc. Warner Oland. A lány fülébe súg valamit, közben mosolyog. A lány a kardjához kap. Warner Oland alámerül a sötétben.

A viking lány jön előre a sátrak között. Pillanatra megáll. És most Cedrick Pé Hadewick bukkan fel mellette.

– A királylány eltűnt – suttoja Cedrick Pé.

A viking lány arca megvonaglik.

Két arc egymás mellett. A viking lány és Cedrick P. Hadewick. A lány arca rásiklik Cedrick Pé arcára, és mind a kettőt át szeli egy kard pengéje.

– Meg kell keresni! – A viking lány magasra emeli kardját.

– Ki tudja, talán elmenekült. – Cedrick Pé a távol messzeségbe mutat.

A viking lány arca ismét megvonaglik. És még mindig úgy áll, magasra tartott karddal.

A fiú apára sandított. Most megint történik valami... A viking lány megy, megy a sátrak között. Egy pillanatra felmerül Warner Oland arca. Olajosan fénylő, gonosz mosoly.

Az egyik sátor nagyobb, mint a többi. Nagyobb és díszesebb. Állatbőrök lógnak le róla. Ide lép be a viking lány, és aki az állatbőr takaróról felugrik – senki más, mint a bátyja. Zavart tekintettel néz a lányra, aztán felragad egy serleget, és feléje nyújtja.

A lány félrelöki a serleget.

– Hol van?!

A fiú csak bámul.

És akkor újra a nézők elé ugrottak azok a lázas betűk:

– Hol van ő...?!

Felborult asztalok, feldőlt serlegek, leszakadt állatbőrök... A sisakos lány körbejár a sátorban, mindenhová odasújt a kardjával. Háttérben a bátyja, szétterpesztett kézzel.

Egyszerre ott a királylány. Eleanor Boardman. Valamilyen függöny mögül lépett elő, és most büszkén néz szembe a viking lánnyal. Az felkacag. A fiú Eleanor Boardman elé ugrik, aztán Eleanor Boardman ugrik a fiú elé. Mert akkor már a viking lány magasra emeli a kardját.

A viking lány magasra emeli a kardját, és csak kacag, vészesen kacag.

– Tudtam!

Ez áll a vásznon, csontfehér betűkkel.

Kardvillanás. A fiú fájdalomtól eltorzult arca. Eleanor Boardmané. Test zuhan a testre... Fölöttük a kard.

Cedrick Pé félrevonja a sátor függönyét. Arcán iszonyat, ahogy benéz. A viking lány int, és Cedrick Pé eltűnik. Aztán a lány is elhagyja a sátrat, vissza se néz.

– Ezt elintézte – hallatszott a nézőtérről. – Ezt aztán igen!

Viking hajók az éjszakai tengeren.

Felvont lobogók, kifeszített vitorlák. A vezérhajó orrában a sisakos lány. Kivont karddal, mintha egyedül akarna megküzdeni a viharral és az éjszakával.

A viking hajók megindulnak. Csattog a szél a vitorlákon. Az evezők alámerülnek, majd ismét felmerülnek. jégtáblák hasadnak ketté, ahogy a hajók vonulnak.

Az egyik ágorom-vitorlán a halott viking ifjú kifeszített teste. Egy másik ágorom-vitorlán a halott királylány. Így utaznak némán és mozdulatlanul a sötét vizek felett.

Warner Oland olajos mosolya, Cedrick Pé elszörnyedt arca. Aztán megint a sisakos lány. Az evezők alámerülnek, majd ismét felmerülnek. Mennek, mennek a viking hajók.

Az evezők alámerülnek, majd felmerülnek, és most már apa is evezett, meg a fiú is. Így hagyták el a mozit, ahogy felgyulladt a villany. Így léptek ki a kis oldalajtón.

Vonult a viking hajóhad.

Tengeren keltek át a szélben és az éjszakában. Könnyen lehet, hogy az apát megölik, és akkor a fiú lesz a vikingek vezére. Könnyen lehet, hogy az ifjú viking hős halálos sebet kap, és akkor az apa rettenetes bosszút áll.

Fényes kard a tengerek fölött... A viking hajók mentek, mentek a bosszú és a halál kardja után.

– Magam végzek a fiammal, ha áruló!

– Fiad kardjától halsz meg, ha...

Mentek, mentek a viking hajók.

Apa hirtelen megállt. Végignézett a fiún. – Nem járhatsz viking sisak nélkül.

A fiú rábólintott.

Kopaszos férfi fogadta őket az üzletben. Lehajtotta a fejét ahogy azt mondta:

– Szóval viking sisak...?

Elgondolkozva bámult a pultra. Intett, és a következő pillanatban egy sapkatorony előtt álltak.

– Simlisapka – énekelte a kopaszos férfi csöndes, bánatos hangon. – Simlisapka, betyárosan félreccapva. Napóleon-kalapok délutánra, selyemsapkák utazásra, hálósapkák pomponnal és pompon nélkül.

Régi, régi dalt énekelt a pult mögött a simlisapkáról és Napóleon-kalapokról.

Apa felemelte a kezét. – Viking sisak.

A kopaszos férfi elhallgatott, a pultra meredt.

A következő boltban egy nő jött eléjük. Jóságosan mosolygott.

– Viking sisak?

Apa és fiú ismét egy sapkatorony előtt álltak.

– Vadászkalapok – dalolta a nő. – Sísapkák ellenzővel, rágombolható kapucnik szőrmebéléssel! Esküvői kalapok szürkében, grafitszínben...

– Vitorlasapkák! – zokogta egy másik árus.

De ők továbbmentek. Egyik boltból a másikba.

– Matrózsapka!

– Törpesapka!

Orgonazúgás a sötétbarna faburkolatú bolt mélyén. – Papi kalapok széles karimával, bíborossapkák, püspöksüvegek...!

Tovább... megint csak tovább.

Apa egy pillanatra megállt.

– Mi mindent akartak ránk szólni...! Nevetséges. Neked viking sisak kell.

A fiú rábólintott.

És mentek tovább a viking sisak után.

*

A film és mozi világa különleges helyet foglal el Mátyás Iván életművében és írásművészetében. Nemcsak mint gyerekkori élmények által alapvetően meghatározott tárgy, téma és motívumkincs: a Mátyás-prózában a dolgok, jelenségek megjelenítésének módja, a „vágások” technikája, képalkotásának jellegzetességei is a film ihletéséről, hatásáról tanúskodnak.

Az író gyermekkorára a film és a mozi hőskorával, azaz gyermekkorával esik egybe. A húszas évek kultúrájában és társadalmában a mozi nem ugyanazt jelentette, mint napjainkban. Új, modern varázslatként a filmek milliók képzeletvilágát foglalkoztatják, a sztárok magánélete, szerelme közügy. A film a tündérmesék szerepét veszi át: benne öltenek testet az emberek vágyai és reményei, ezek a történetek adnak módot arra, hogy kilépjenek a hétköznapiok nyomasztó realitásából.

A *Régi idők mozija* (1967) című könyvében az író gyermekkorának emlékeit idézve a hajdani kisfiú élményvilágán át jeleníti meg a némafilm kultuszát és mítoszait. A valóságos létezés nyomasztóan sivár mindennapjaiban a Fiú, a történetek központi figurája a mozi álmvilágába menekül. Az igazi létezés, a valóságos élet mintha egyre inkább a mozivászatra tevődne át: a színészek és színésznők, a híres rendezők, a szépséges filmszillagok a Fiú személyes ismerőseivé, életének közvetlen részeseivé válnak: életük eseményei, a körükön forogó legendák szinte teljesen betöltik gondolatvilágát. Ezek az önéletrajzi fogantatású novellák hiteles filmtörténeti adatokból, tényekből indulnak ki, ezeket a történeti tényeket azonban csak ugródeszkeként használja az elbeszélő, hogy elrugaszkodjék az álmok és a fantázia birodalmába.

A *viking sisak* című novella cselekménye egyetlen mondatban összefoglalható. A Fiú és az Apa elmennek egy kis moziba, és megnézik a *Vikingek* című filmet, majd viking sisakot szeretnének vásárolni. Az epikus történet három szegmense világosan elkülönül tehát: a készülődés, a film megtekintése és a vásárlás mozzanata az expozíció – kifejtés – befejezés klasszikus sémája szerint is leírható. Ez a lineáris, időben elhelyezkedő cselekménysor a fiktitivás két szintjén jelenik meg: a hétköznapi-reális világ és a filmbéli, fiktitív, másodlagos világ síkján. Már itt, előljáróban megjegyezhetjük, hogy ez a két sík nem válik el élesen egymástól, hanem, az íróra igen jellemző módon, összefonódik, egymásba játszik.

Az első részben, az expozícióban a lefokozás és a késleltetés eszközeivel dolgozik az elbeszélő. Már a legelső mondat is lekicsinylően ironikus: „Nem lehet mondani, hogy az Apollóban látták volna.” A filmet egy kis, sajtuszagú moziban csípték el. Ez talán nem is mozi, hanem baptista imaház – véli az Apa. A hasonlat, lefokozó jellege ellenére valami groteszk ünnepélyességet sugall – hiszen „öszhajú nő járkált, tálcaival a tenyerén, mintha kegyzsereket osztogatna”. A jegyszédő esedékes szürkehályog-operációjáról mesél hosszadalmas részletességgel, s a fiú egyre reménytelenebbnek látja, hogy itt valaha is

megkezdődjék a vetítés. A Híradó képsorait további késleltetésként érzékeli. Minden ellene szól a születendő, készülő varázslatnak: a környezet kicsinyes kopottsága s a Híradó dokumentumfilmjeinek tárgyilagos realitása egyaránt. „A vikingek már elindultak hajóikon, de nem érhetnek ide, mert a híradó egy képet mutat Kemenesházáról, egy törvényszéki tárgyalásról, macedón hazafiakról. A vikingek meg valahol kint a viharzó tengeren. De azért mégiscsak közelednek. Lassan közelednek.” Itt jelenik meg – egyelőre még csak a Fiú képzeletében – az a képi-hangulati motívum, mely újabb szempontot kínál a szövegstruktúra belső átvilágításához: a lassú, méltóságteljes vonulás, előrehaladás képzelete. A novella ugyanis mindkét szintjén a statikus állapotok és az előrevivő mozgások ellentétéből építkezik. Az expozíció késleltető cselekménysora a statikus állapotnak felel meg, az előrevivő mozgás képzetét a vetítés, a film indítja el; ugyanakkor a másodlagos fikció síkján a filmbeli történés is egy statikus állapot képeivel indul. A Fiú fantáziaképe a vonuló vikingekről egy újabb történet: az azonosulás, beleélés folyamatának kezdete. A középső részben két történet fut egymás mellett: a filmvásznon a vikingek hadjáratainak cselekményes-mozgalmas története, benne egy romantikus szerelmi románc. Ezzel párhuzamos a moziban ülők története (statikus sík) – mely a befogadás, azonosulás folyamataként is leírható. Ez a folyamat elsősorban a Fiú alakjában realizálódik: maga a filmbeli történet is a Fiú befogadásán keresztül kap formát, az ő nézőpontjából jeleníti meg az elbeszélő. Háttérként, egy-egy gesztus erejéig megjelenik ugyan a mozi közönsége is, illetve annak egy-két anonim tagja – érzékeltetve, hogy nem magányos, hanem közösségi befogadásról és élményről van szó.

A Fiú látásmódja, mely reakcióiból, belső beszédéből rekonstruálható, nem a naiv befogadóé – azaz, a mozit moziként, és nem valóságként éli át. A vásznon megjelenő szereplőket azonosítja más filmekből már ismerős filmszínészekkel, figurákkal: elősorolja korábbi szerepeiket. A várakozás, mint késleltető-feszültségteremtő tényező a film elkezdése után is folytatódik: a Fiú Eleanor Boardman megjelenését várja. A sisakos, félelmetes és gyönyörű viking lány, aki harcra buzdítja a pihenő vikingeket, azonban még nem Eleanoor Boardman. Órá várni kell, míg a vikingek hódító harcainak hősi eposza mellett kibomlik a „szerelmi szál” is: a lány bátyja, a hős és bátor viking ifjú beleszeret az ellenséges királylányba, s ahelyett, hogy megölné, saját sátrába viszi. Erre a szereplőre várt kezdettől a Fiú – ő Eleanor Boardman. Az intrikus, Warner Oland jóvoltából a viking lány tudomást szerez róla, hogy a királylány a táborban van, bátyja sátrában. Itt következik a történet érzelmi csúcspontja, itt csapnak össze a szenvedélyek, robban a konfliktus. A lány, akinek csak a hősi értékek: a harc, a dicsőség számít, bátyját árulónak tekinti, s megöli a királylánnyal együtt.

Az elbeszélő egy szemantikai gesztussal teszi nyilvánvalóvá azt, hogy ezen az érzelmi magaslaton a Fiú befogadás-története is csúcspontra jut: nem *kívül*, hanem *benne* van a történetben. A lány bátyját ugyanis ebben a jelenetben – és sehol másutt – nem „ifjú”-nak, hanem „fiú”-nak nevezi – ami vonatkozhat ugyan a viking ifjúra is, ám a megkülönböztetés a szöveg többi helyén előforduló megnevezésektől világossá teszi, hogy a Fiú itt teljesen azonosul a filmbéli viking ifjúval. Ő védi a királylányt, azaz Eleanor Boardmant, ő szeretné megmenteni, s az ő arca torzul el, mikor a lány kardja lesújt.

A csúcspont után nem következik feloldás: folytatódik a végtelen vonulás előre, ismeretlen vizeken, ismeretlen célok felé – most már a halál árnyékában: a viking lány az árbocra feszített bátyja és a királylány holttestét. A filmbéli történet nem zárul le, hanem mintegy folytatódik az utcán: „Az evezők alámerülnek majd felmerülnek, és most már apa is evezett, meg a fiú is. Így hagyták el a mozit, ahogy felgyulladt a villany. Így léptek ki a kis oldalajtón.” A két világ, a reális és a filmbéli közti határvonal eltűnik, feloldódik. A fiú és az apa mintegy átveszik a vonulást, a mozgás ritmusát, és beleélik magukat a hősi-naiv, eposzi világképbe. A történet bennük és általuk folytatódik, a viking hajók az ő képzeletükben mennek tovább a bosszú és halál kardja után.

A harmadik, befejező rész ismét a mindennapok reális világában folytatódik: az apa, nem elégedvén meg a filmmel való belső azonosulással, valamiképpen tárgyiasítani akarja az élményt – méghozzá egy viking sisak formájában. A viking sisak most már célt, értelmet ad vonulásuknak. Olyan jelkép ez, amely rögzíti, magába sűríti a történet érzelmi-hangulati jelentését és képi világot egyaránt. A viking sisak beszerzésének állomásain a realitás ütközik az ábránddal, a valóság a képzelettel. A boltokban ugyanis mindenfajta fejfedő létezik, csak épp viking sisak nem.

A vonulás a novellaszövegen túl is folytatódik: az elbeszélő nem oszlatja el az ábrándot:

„Tovább... megint csak tovább.

Apa egy pillanatra megállt.

– Mi mindent akartak ránk sózni...! Nevetséges. Neked viking sisak kell. A fiú rábólintott.

És mentek tovább a viking sisak után.” Ez a lezáratlanság, az út végtelenbe nyúló távlati többféle értelmezési lehetőségnek is teret nyitnak. Felfogható, mint a történet romantikus teljesség-igényének metaforikus kifejeződése: az álmok, vágyak, a transzcendencia igénye nem törik meg a hétköznapi világ szürkeségén, a mindennapok szűkösnek ábrázolt realitásán, hanem azok fölé emelkedve, a maga naiv tisztaságában mutatkozik meg. Ezt egyrészt a másodlagos epikus anyag természete, másrészt a főhős alakja, pontosabban életkora te-

szi lehetővé. A naiv epikus történetet ugyanis egy gyermek éli át, s bár tudatos befogadóként jelenik meg, még nem veszítette el a másodlagos epikus világgal való azonosulást, beleélés képességét.

A felnőtt elbeszélő visszaemlékezése azonban nem nosztalgikusan visszarevérdő. Nézőpontja a kívülállóé: nem elegyedik a történetbe, nem kommentál, hanem megmutat, megjelenít. Elbeszélismódja tárgyias; gyakran, különösen a harmadik részben ironikus-groteszk hangvétellű. A környezet leírása a történettel ellenirányú hatást fejt ki: rombolja, s nem dédelgeti az illúziókat.

A novella végkifejlete, a statikumból a mozgás állapotába való átváltás és ennek a mozgásnak a potenciális végtelenítése, folytathatósága azt az értelmezést is megengedi, hogy amiképpen a film realitása beépül a mindennapok valóságába, úgy a múlt, a gyerekkor is jelenvaló realitásként működik: a vonulás tarthat éveken, évtizedeken át, egészen az elbeszélés jelenéig. A múlt Mándynál sohasem lezárt dolgok halmazaként, hanem az aktuális jelen részeként jelenik meg.

Mivel a *Vikingek* egy művel (amely ez esetben egy némafilm) való találkozás története, az élmény születésének, a szubjektumban való visszhangjának, a befogadásnak a leírása, a megismerés, ráismerés gesztusaival, az azonosulás és távolságtartás gesztusaival kísérve – a novella nemcsak a hétköznapi realitás és a képzelet, hanem a művészet-valóság polaritás függvényében is értelmezhető. A hétköznapi valóság a művészi élmény hatására változik meg, illetve, ez az élmény adja az indítást a változtatásra. Ebben a szerkezetben is a statikum és mozgás ellentéte érvényesül – a reális, eseménytelen világot a mozgalmas és eseménydús művészi alkotás (*mozgófilm*) hozza mozgásba, telíti dinamikával.

De vajon *mi* hat a befogadóra – a Fiúra – a novellában interpretált némafilm tartalmi-gondolati rétegeiből? Mi az, ami élménnyé teszi számára a naiv-romantikus, illetve az eposzi-hősi történet jellemeit és eseményeit? Az elbeszélő világossá teszi, hogy elsősorban a történet mozgása, dinamikája – a szenvedélyek egyértelműsége és végletessége. Visszhangzik benne a történet romantikus pátozsa: a hazaszeretet és hősiesség, a harci dicsőség értékei, melyeket a viking lány képvisel. Hiszen a történetnek ezt a szólamát folytatják a moziból kilépve az Apával: „– Magam végzek fiammal, ha áruló – fiad kardjától halsz meg, ha...”

A filmbeli retorikának ez a visszhangja látszólag ellentétben áll azzal az értékválasztással, melyet az elbeszélő sejtet csupán: azaz, hogy a történet csúcspontján a Fiú az – úgymond – áruló viking ifjával azonosul, aki az ellenséges királylány védelmére kel. Az ellentét azért látszólagos, mert a befogadás folyamatszerűsége lehetővé teszi, hogy a történet különböző pontjain a hős más-más szereplővel, s egyúttal más értékrenddel azonosuljon. A fiú választásába belejátszik a színésznő – Eleanor Boardman – iránti, feltételezhető rajongása is. Az elbeszélő szűkszavú semlegessége, mely a szöveget sok irányban nyitottá teszi,

megengedi azt is, hogy az olvasó az egész Mándy-mű kontextusába állítva a novellát, felfedezze az író jellemző értékpreferenciáját, azt a rokonszenvet és részvétet, mely mindig a legyőzöttekhez, a kiszolgáltatottakhoz, a vesztesekhez fűzi, szemben a győztesekkel, az erősekkel.

A novella stílusa az egyes szegmentumok jellegének megfelelően változik. A bevezető részben az elbeszélő-mesélő hangnem közvetíti a környezetrajzot-és leírást. A középső részben a stílus is dinamikusabbá válik: szaggatott, rövid mondatok, hirtelen váltások, a film-jellegnek megfelelő vágások érzékeltetik a filmvásznon pergő cselekményt. Az időhasználat az elbeszélés két síkját különbözteti meg: a befogadás-történet, a mozibeli események múlt idejűek, míg a filmvásznon futó történet jelen idejű. A szereplők rövid szövegei, legalábbis részben, a némafilm feliratait imitálják, a látványokat legtöbbször névszói állítmányú mondatok érzékeltetik. A film-történetben a statikus, a látványt primér módon megragadó képek hosszabb időt befogó történéseket elbeszélő, epikus részekkel váltakoznak.

Az író szóhasználatára jellemző, hogy az elkoptatott, közhelyszámba menő jelzőket, kifejezéseket új tartalommal képes telíteni. Az olyasfajta jelzős szerkezetek, mint a „sötét vizek”, vagy „Arca éles, akár a penge”, nem eredetiségükkel hatnak, épp ellenkezőleg: azért, mert a már ismertet, a tudottat idézik fel, a közös emberi, esztétikai tapasztalatra utalnak vissza. Egy kép erejéig ebben az írásban is megjelenik a tárgyak antropomorfizációja – ami később Mándy világlátásának egyik legfontosabb megnyilatkozási formája lesz. A tárgyak érzelmekkel felruházott, ellenséges lényként mutatkoznak meg: magányos és gonosz savanyúcukrokat kínál a moziban a jegyszedő, melyek valami titokzatos veszélyt érzékeltetnek, hiszen: „békák gubbasztanak így, ugrásra készen”.

A novellát olvashatjuk az intertextualitás egyik sajátos megnyilvánulásként is: a novella-szöveg nem egy másik irodalmi szöveget idéz, hanem egy képekben elbeszélte epikus történetet, amely szöveges részeket (feliratok) is tartalmaz. A film, pontosabban a némafilm populáris műfajában a naiv epika romantizált formában jelenik meg: egyértelmű, olykor melodramatikus gesztusokkal és szenvedélyekkel. Az emlékezés, a múlt felidézése, mely Mándynál a legfontosabb epikus formateremtő tényező – több síkon megy végbe: a személyes múlt mellett, illetve annak szerves részeként a művészet egy ágának múltja, gyerekkora is megjelenik. A személyes emlékezet szinte teljesen feloldódik ebben a közegben. A történetnek és elbeszélésmódnak e speciális tulajdonságai teszik lehetővé, hogy a novella a romantikus ironia kifejezőjévé váljék: hogy megszólaltassa a végtelen, a teljesség utáni – itt a gyermeki princípiumnak tulajdonítható – töretlen és tiszta vágyakozást.

